

Пилявець В.М.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту,
*Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Тернопільського національного економічного університету*

Сисоєва І.М.,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри бухгалтерського обліку і аудиту,
*Вінницький навчально-науковий інститут економіки
Тернопільського національного економічного університету*

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛУ ОЛІЄЖИРОВОГО ПІДКОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Пилявець В.М., Сисоєва І.М. Економічний потенціал олієжирового підкомплексу України та шляхи його розвитку. У статті проведено дослідження економічного потенціалу олієжирового підкомплексу України. Визначено, що масложировий підкомплекс займає значне місце серед підприємств АПК України. Визначено, що масложировий комплекс має досить розвинену інфраструктуру, яка охоплює значну сировинну базу, потужні модернізовані підприємства, налагоджену систему логістики. Однак вітчизняний олієжировий підкомплекс має низку проблем, пов'язаних із порушенням структури посівних площ, недосконалістю системи оподаткування виробників. Також в останні роки має місце тенденція до посилення конкуренції на ринку олійної сировини, що зумовлено перевищенням виробничих потужностей з його переробки над можливостями його виробництва аграрним сектором.

Ключові слова: олієжировий підкомплекс, олійні культури, виробництво, експорт, аграрні підприємства.

Пилявец В.Н., Сысоева И.Н. Экономический потенциал масложировой подкомплекса Украины и пути его развития. В статье проведено исследование экономического потенциала масложирового подкомплекса Украины. Определено, что масложировой подкомплекс занимает значительное место среди предприятий АПК Украины. Определено, что масложировой комплекс имеет достаточно развитую инфраструктуру, которая охватывает значительную сырьевую базу, мощные модернизированные предприятия, отлаженную систему логистики. Однако отечественный масложировой подкомплекс имеет ряд проблем, связанных с нарушением структуры посевных площадей, несовершенством системы налогообложения производителей. Также в последние годы имеет место тенденция к усилению конкуренции на рынке масличного сырья, что обусловлено превышением производственных мощностей по его переработке над возможностями его производства аграрным сектором.

Ключевые слова: масложировой подкомплекс, масличные культуры, производство, экспорт, аграрные предприятия

Pyliavets V., Sysoieva I. Economic potential of the oil and fat subcomplex of Ukraine and the ways of its development. The article analyzes the economic potential of the Ukrainian Oil and Fat Subcomplex. It determines that the Oil and Fat Subcomplex has a significant place among the enterprises of the Agroindustrial Complex of Ukraine. The directions and volumes of export in recent years are considered. It is determined that the Oil and Fat Complex has a rather well-developed infrastructure, involving a significant raw material base, powerful modernized enterprises, a well-established logistics system. However, the domestic Oil and Fat Subcomplex has a number of problems related to the violation of the structure of sown areas, the imperfection of the taxation system of producers and some others. Besides, in recent years there has been a tendency to increasing of the competition in the market of oilseeds, caused by the excess of production capacities of its processing over the potential opportunities of its production by the agrarian sector.

Key words: Oil and Fat Complex Subcomplex, oil seeds, production, export, agrarian enterprises.

Постановка проблеми. За останні роки розвиток олійного виробництва є важливим сектором національної економіки. Але зараз підкомплекс стикнувся з низкою специфічних проблем, незважаючи на рекорди у виробництві та переробці олійних культур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями розвитку олієжирового підкомплексу та займалися В.І. Аранчій, В.В. Мойсеєнко, А.В. Дубель,

С.П. Капшук, В.М. Пилявець, А. В. Фаїзов, С.В. Феофілов та ін. Водночас невирішеною залишається низка питань щодо сировинного та експортного складників та перспектив його подальшого розвитку.

Формулювання цілей статті. Автори ставлять завдання оцінити сучасний стану розвитку олієжирового підкомплексу в економіці України, провести аналіз тенденцій його стану, вивчення проблем, які

постали перед ним, та дослідження перспектив його розвитку. Теоретичною та методологічною основою дослідження у статті є: діалектичні методи пізнання, системний аналіз, методи статистики й експертних оцінок, опубліковані у працях провідних вітчизняних та зарубіжних фахівців і присвячені проблемам виробництва олієжирової продукції. Об'єктом дослідження є процес функціонування олієжирового підкомплексу в умовах трансформаційної економіки.

У процесі формування статті використовувалися такі загальнонаукові та спеціальні методи досліджень: абстрактно-логічний метод – для формування різноманітних узагальнень і висновків, економіко-статистичний – для аналізу сучасного стану розвитку олієжирового підкомплексу та тенденцій його розвитку; графічний – для наочного подання статистичних даних.

Виклад основного матеріалу. Олієжировий підкомплекс займає значне місце серед підприємств АПК України. За останні роки підкомплекс досягнув високої ефективності і значних результатів як на національному, так і на зовнішньому ринку.

Робота олієжирового підкомплексу України черговий раз підтвердила переваги побудови економіки ринкового типу, яка передбачає ставку на переробку і виробництво готової конкурентної продукції з високою доданою вартістю.

Лідерські позиції олієжирового підкомплексу пов'язані з тим, що виробництво рослинних олій стало однією з ключових галузей економіки країни. Завдяки сприятливому клімату, розвиненій інфраструктурі та значним іноземним інвестиціям Україна за короткий проміжок часу змогла перетворити власну олієжирову промисловість у потужну індустрію, прибутковість якої постійно зростає.

В останні роки в олієжировому підкомплексі України спостерігається значне зростання виробництва та експорту рослинних олій. Крім того, Україна займає лідируючі позиції з виробництва та експорту олій соняшникової та шроту в країнах Європи та Азії. Також спостерігається зростання виробництва рафінованої олії, майонезу, маргарину та соусів.

Дані таблиці 1 свідчать про значні тенденції щодо переробки олійних культур. Якщо за підсумками 1990 року обсяги переробки становили 2,21 млн. тонн на рік, то за 2010 рік вони досягли 4,97 млн. тонн, за 2011 рік – 7,55 млн. тонн, 2016 р – 11,32 млн. тонн на рік. За твердженням спеціалістів українських оліе-екстракційних заводів, вони можуть продовжувати нарощувати свої потужності.

Все це свідчить, що олієжировий підкомплекс знаходиться на стадії економічного підйому, що виражається в активізації процесів економічних перетворень і розвитку агропромислового комплексу. Зростання кон-

курентності на ринку сприяє нарощуванню виробничих потужностей підприємств, переозброєнню їх сучасним обладнанням, використанню прогресивних технологій і створенню конкурентоспроможної на світовому ринку агропромислової продукції [6].

Продовжується будівництво нових потужностей із переробки, технічне переоснащення виробництва, оновлення матеріально-технічної бази, впровадження новітніх енергозощаджуючих технологій та ін. [4].

Нині спостерігається стійка тенденція до розширення посівних площ олійних культур в аграрних підприємствах, що зумовлено вигідністю їх вирощування порівняно з іншими сільськогосподарськими культурами

Залежність галузі від виробництва олійної сировини, державної політики в напрямі експорту та імпорту безпосередньо відбивається на діяльності підприємств.

Нині обсяги олійних культур в Україні поступово зростають та змінюють структуру посівних площ. Адже за останні п'ять років посівні площі під олійними культурами зросли на 1,16 млн га, а порівняно із 1990 роком – більше ніж у 4 рази, що пов'язане зі збільшенням площ під соняшником та соєю, які є високоприбутковими культурами (табл. 2).

Валове виробництво олійних у поточному маркетинговому році більше на 2 млн. т проти попереднього року і становить 19,4 млн т.

Останні роки олієжировий підкомплекс показує значний експортний потенціал (табл. 3).

Аналіз даних таблиці 3 свідчить про неухильне зростання обсягів виробництва та переробки олійних культур.

Останні роки олієжировий підкомплекс демонструє стійке економічне зростання (рис. 1).

Серед факторів, що спричиняють позитивну експортну динаміку розвитку олієжирового підкомплексу України, слід відзначити сприятливі природно-кліматичні умови вирощування олійних культур, збільшення кількості населення, переорієнтацію в структурі харчування населення на продукти рослинного походження, розвиток біоенергетики, що зумовлює стійкий попит на енергетичні культури, державну податкову підтримку підкомплексу.

Так, за даними митної статистики, Україна в 2017 році експортувала 6,018 млн т рослинних олій (коди УКТЗЕД 1507–1515) на \$4,507 млрд. Зокрема, експорт соняшникової, сафлорової і бавовняної олій (код УКТЗЕД 1512) становив 5,757 млн т на \$4,302 млрд. Найбільші поставки здійснені в Індію – на \$1,574 млрд (36,6% експорту товарної позиції в грошовому вираженні), Китай – на \$455,255 млн (10,6%) та Іспанію – на \$422,283 млн (9,8%). Експорт в інші країни становив \$1,85 млрд (43%). Питома вага товар-

Таблиця 1

Обсяги переробки олійного насіння в Україні в 2011–2016 роках [13]

Сировина	Обсяги переробки, тонн						Темп змін, % 2016 р. до 2011 р.
	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	
соняшник	7216362	8419054	7612517	743211	8429306	10156176	140,7
соя	306599	388401	577474	52412	884448	961002	313,4
ріпак	26023	1411	115075	21452	343927	190984	733,9
льон	8144	7686	384	554	692	9270	113,8
Разом	7557128	8816552	8305450	817629	9658373	11317432	149,8

Таблиця 2

Посівні площі олійних культур в Україні, 1990–2016 роки [9]

Роки	Загальні посівні площі, тис. га	Посівні площі олійних культур, тис. га	Частка олійних культур у загальних посівних площах, %
1990	32406,0	1990,7	6,14
1995	30963,2	2191,4	7,08
2000	27173,3	3245,4	11,94
2005	26043,6	4414,3	16,95
2010	26951,5	6557,2	24,33
2011	27670,5	6745,1	24,38
2012	27801,3	7238,7	26,04
2013	28329,3	7440,2	26,26
2014	27239,1	7945,4	29,17
2015	26901,8	7947,1	29,54
2016	27026,0	8399,6	31,08

Таблиця 3

Баланс олійних культур в Україні [9]

Баланс олійних, тис. тонн	2011/12 МР	2012/13 МР	2013/14 МР	2014/15 МР	2015/16 МР	2016/17 МР	2017/18 МР
Початкові запаси	205	357	255	925	663	594	764
Збиральні площі, тис. га	6 594	7 796	7 331	7 867	7 973	8 377	8 247
Урожайність, тонн/га	1,85	1,77	2,19	2,06	2,11	2,27	2,19
Виробництво	12 206	12 017	16 034	16 213	16 849	19 036	18 044
Імпорт	29	27	20	31	22	18	17
Загальна пропозиція	12 439	12 401	16 309	17 168	17 535	19 648	18 824
Експорт	2 827	2 627	3 584	4 435	3 808	3 330	4 128
Переробка на олію	8 300	8 268	10 534	10 843	11 960	14 250	12 534
Промислове споживання	425	621	701	641	581	671	601
Насіння	211	209	206	246	290	307	301
Втрати	320	255	360	340	302	326	294
Внутрішній розподіл	9 256	9 353	11 801	12 070	13 133	15 554	13 730
Кінцеві запаси	357	421	925	663	594	764	966

ної позиції в загальному обсязі експорту в грошовому вираженні досягла 9,9%.

За даними галузевого об'єднання «Укроліяпром», експорт соняшникової олії в 2016–2017 маркетинговому році (МР, вересень 2016 – серпень 2017) збільшився порівняно з 2015–2016 МР на 30,4% – до рекордних 5,84 млн т. Виробництво соняшникової олії в 2016–2017 МР виросло порівняно з 2015–2016 МР на 29,3% – до рекордних 6,27 млн т.

Крім того, Україна в 2017 році імпортувала 225,38 тис. т рослинних олій на \$194,441 млн. Зокрема, імпорт пальмової олії (код УКТЗЕД 1511) становив 212,798 тис. т на \$167,66 млн, кокосової і пальмо-ядро-вої олії (код УКТЗЕД 1513) – 8,794 тис. т на \$15,658 млн, оливкової олії (код УКТЗЕД 1509) – 1,168 тис. т на \$ 5,621 млн. [10].

Імпорт олійно-жирової продукції в Україну у 2017 році зріс проти 2016 року на 8,5%. При цьому імпорт в Україну маргпродукції скоротився на 9,7%, а експорт цієї продукції з України зріс на 69% (в 1,7 раза).

У 2017 році аграрний сектор залишився одним з основних джерел валютних надходжень в Україну. Серед продукції АПК, що сформувала позитивне сальдо зовнішньої торгівлі (понад 13,0 млрд. дол. США), слід відзначити олійно-жирову продукцію, зокрема, олія соняшникова та шрот забезпечили профі-

цит понад 5,0 млрд. дол. США (38%). У 2017 році 30% валютної виручки від експорту агропродовольчих товарів забезпечила олійно-жирова продукція, зокрема, олія соняшникова – 23,5%.

З кожним роком Україна посилює свої позиції на світовому ринку з експорту продуктів переробки олійних культур. Однак в останні роки у структурі експорту соняшнику та ріпаку спостерігається тенденція до зниження частки насіння на користь продуктів його переробки, а ситуація із соєю дещо інша. Поряд із нарощенням обсягів переробки сої та експорту олії і шроту зростає й експорт самого насіння [14].

Водночас у діяльності олієжирового підкомплексу є низка проблем, які потребують нагального вирішення.

1. Дослідження проблем і перспектив роботи підприємств показує, що розвитку галузі та нарощуванню випуску олійної продукції повинна сприяти інноваційна політика, спрямована на здійснення комплексу заходів із технічного та технологічного оновлення виробничого потенціалу. Необхідно розширювати зв'язки інтеграційного типу, формувати фінансово-промислові групи. Економічний потенціал олійно-жирових підприємств досить великий. Зараз вони самостійно здійснюють заходи з управління, розвитку та формування економічної та техніко-технологічної політики, реструктуризації, реконструкції і модерні-

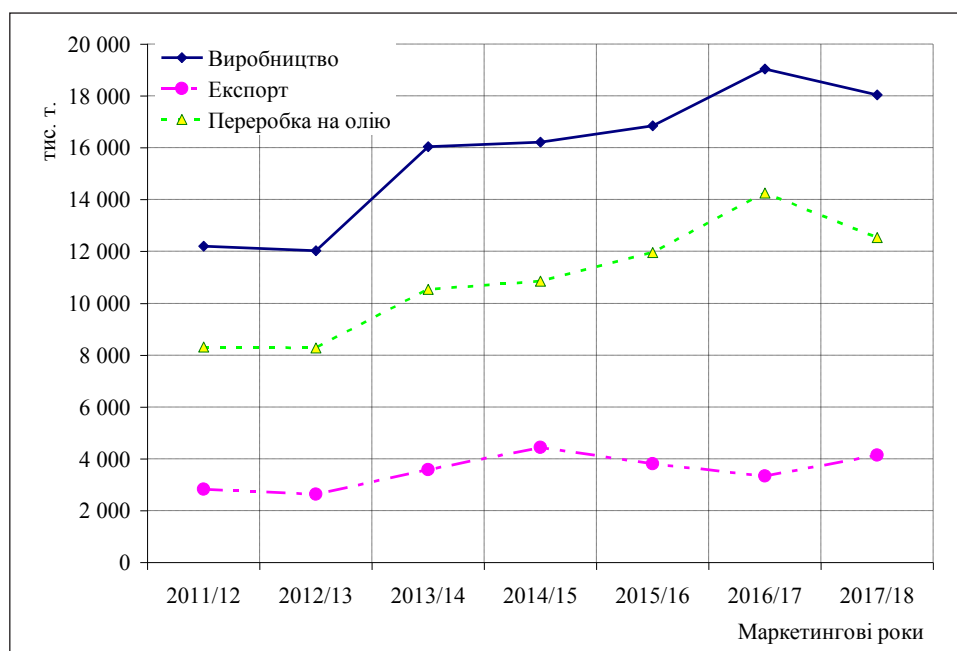

Рис. 1. Основні результати виробництва олійних культур в Україні [9]

зації виробництва. Для подальшої успішної діяльності підприємствам олієжирового підкомплексу необхідно розробляти стратегічні напрями діяльності, використовуючи інновації, засновані на науково-технічній перевазі, організації та управлінні виробництвом або потребах ринку.

2. В останні роки важливим питанням залишається формування ефективних відносин на рівні «виробники – переробка». Тільки створення ефективних умов (цінова політика та інфраструктура) для аграрних підприємств дасть змогу в повному обсязі залучати олійну сировину для подальшої переробки, це буде сприяти виробництву олійної продукції зі значним ступенем переробки (фасовані олії, маргарин, майонез, технічні жири).

3. Важливим питанням в олієжировому підкомплексі є визначення оптимального співвідношення в посівах олійних культур – соняшнику, сої, ріпаку, раціональної структури виробництва олійних культур, відхід від монопольного вирощування соняшнику. Структурна перебудова виробництва олійних культур має враховувати світові тенденції у виробництві рослинного білка й олії. Останнім часом в Україні розширюються посіви ярового й озимого ріпаку, хоча умови не досить сприятливі для нього, оскільки у роки із суворими зимами озимий ріпак на великих площах вимерзає, а у роки з посушливою весною як ярий, так і озимий ріпак значно знижують урожайність. Тому для нарощування виробництва насіння ріпаку доцільно приділяти увагу агротехнічним та погодним умовам вирощування цієї культури [3].

4. За твердженням провідних науковців, питанням, яке потребує негайного вирішення, є зміна системи оподаткування щодо експорту олійних культур.

Зараз в Україні скасовано дію ставки ПДВ щодо експорту олійних культур, яка становила 0%. У результаті цього передбачається зміна відповідних товарних потоків – із чистого експорту до переробки, оскільки

без отримання податкового відшкодування ПДВ експортування є економічно не вигідним для олійних культур. Щодо соняшнику, то він у вигляді соняшникового насіння практично не експортується, але значним є експорт ріпакового насіння та сої, (за підсумками 2017 року – 90% та 75% відповідно. Передбачається, що скасування нульової ставки щодо ПДВ зумовить переорієнтацію товарних потоків ріпаку та сої і, як наслідок, втрату валютних надходжень. Непередбачуваність ситуації щодо цього питання вимагає його виваженого фахового дослідження [4].

5. Натеper в олієжировому підкомплексі через його високу рентабельність спостерігається високий рівень конкуренції, яка з часом буде тільки зростати. Подальше посилення конкуренції приведе до зростання концентрації, навіть, можливо, до монополізації сектору. Загальна кількість підприємств із переробки олійних культур скоротилося в рази за останні 10 років, але одночасно зростає частка підприємств потужністю понад 50 тис. т соняшнику на рік. Наростання тенденції до монополізації буде супроводжуватися зниженням рентабельності вирощування олійних для дрібних агровиробників і їх переорієнтацією на інші культури. Це може привести до підризу сировинної бази, зниження виробництва і конкурентоспроможності вітчизняних рослинних олій на світовому ринку.

Висновки. Проведене нами вивчення сировинного, виробничого та експортного потенціалу олієжирового підкомплексу в Україні показало, що підкомплекс має великі перспективи розвитку, але для його ефективного розвитку необхідним є розроблення цілісної стратегії щодо розвитку ринку рослинних олій, яка би сприяла вирішенню цілої низки завдань, зокрема, зниженню коливань цін на ринку, стабілізації маржі фермерів і виробників олії, зростанню платежів до державного бюджету. Розроблення і прийняття нової адаптованої стратегії олієжирового підкомплексу України зумовить вирішення зазначених проблем.

Список використаних джерел:

1. Аграрії просять відновити відшкодування ПДВ при експорті олійних. URL: <http://www.agriagency.com.ua/news/25555.html> (дата звернення: 20.02.2018).
2. В Україні активно інвестують у олійний бізнес URL: http://business-tv.com.ua/news/v_ukraini_aktivno_investuyut_u_oliyniy_biznes-101.html (дата звернення: 20.02.2018).
3. Зерно&Масло. Чому аграріям треба готуватися до битви за майбутнє URL: <http://www.pyrovov.com.ua/99304-16-02.html> (дата звернення: 18.02.2018).
4. Інтернет сайт АПК-інформю URL: <http://www.apk-inform.com/ru/prices> (дата звернення: 20.02.2018)
5. Інтернет сайт Асоціації «Укроліяпром» URL: <http://www.ukroilprom.org.ua> (дата звернення: 16.02.2018)
6. Інтернет сайт журналу «Пропозиція». URL: <http://propozitsiya.com> (дата звернення: 22.02.2018)
7. Масложировой комплекс Украины требует новой стратегии развития URL: <http://bso.blackseagrainconference.com/ru/2013/news/maslozhirovoi-kompleks-ukrainy-trebuets-novoi-strategii-razvitiya> (дата звернення: 20.02.2018)
8. Олійний ринок: рекорди і конкуренція. URL: www.agrotimes.net/journals/article/oliynij-rinok-rekordi-i-konkurenciya (дата звернення: 23.02.2018)
9. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата звернення: 20.02.2018)
10. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України URL: <http://www.sfs.gov.ua/ms>. (дата звернення: 14.02.2018)
11. Офіційний сайт аграрного інформаційного агентства «Агравері» URL: <http://agravery.com>. (дата звернення: 18.02.2018)
12. United States Department of Agriculture (USDA) URL: <http://www.usda.gov/wps/portal/usda/usdahome> (дата звернення: 18.02.2018)
13. Показники роботи за 2016 рік та січень 2017 року, 2016/17 МР // Олійно-жирова галузь України. Інформаційно-аналітичний бюлетень олійно-жирової галузі України та Російської Федерації. Харків: УкрНДІОЖ НААН, 2017. – 103 с.
14. Пилявець В.М. Інноваційно-інвестиційна стратегія розвитку олієжирового підкомплексу України та шляхи її реалізації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент». – 2016. № 17. С. 80–85.
15. Ринок зернових та олійних: стан та перспективи в Україні та світі. URL: www.aaa-agro.com/events/11510.html (дата звернення: 24.02.2018)

УДК 330:338.23:364.14:340(100)

Sydorchuk O.H.,

Candidate of Public Administration, Associate Professor,
Doctoral Student at Department of Public Administration,
*Lviv Regional Institute for Public Administration,
National Academy for Public Administration
under the President of Ukraine*

THE INTERNATIONAL REGULATORY BASIS FOR SOCIAL SECURITY

Sydorchuk O.H. The international regulatory basis for social security. The main components of personal security and components of state security are considered. The main regulatory documents for the issues of social development and social security at the international level are generalized. The main statements of declarations being critical in the system of international law as far as social security is concerned are analysed.

Key words: social security, state security, security components, economic security, environmental safety, personal safety.

Сидорчук О.Г. Міжнародна нормативно-правова основа соціальної безпеки. Розглянуто основні компоненти безпеки особистості та складові безпеки держави. Узагальнено основні нормативні документи, що врегульовують питання соціальної розвитку і соціальної безпеки на міжнародному рівні. Проаналізовано основні із декларацій, які є визначальними в системі міжнародного права і які стосуються соціальної безпеки.

Ключові слова: соціальна безпека, безпека держави, економічна безпека, екологічна безпека, особиста безпека.

Сидорчук О.Г. Международная нормативно-правовая основа социальной безопасности. Рассмотрены основные компоненты безопасности личности и составляющие безопасности государства. Обобщены основные нормативные документы, регулирующие вопросы социального развития и социальной безопасности на международном уровне. Проанализированы основные декларации, которые являются определяющими в системе международного права и касающиеся социальной безопасности.

Ключевые слова: социальная безопасность, безопасность государства, экономическая безопасность, экологическая безопасность, личная безопасность.